

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

© 2006 Слободан Станишић

© 2015 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-01528-7

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

СЛОБОДАН
СТАНИШИЋ

ЖИВОТ СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ВЛАДАРА

СИМОНИДА

Најмлађа српска краљица
свих времена

 Izdavaštvo
vulkan

Београд, 2015.

ПРВИ ДЕО

Милутин СТРАШНИ

1.

Земља тшутњи

ГРМЉАВИНА СЕ, у први мах, огласи слабо, једва чујно. Допирала је из даљине, да би, из трена у трен, постајала све јача. Пастири на планинској заравни прекривеној густом тамнозеленом травом зачуђено се погледаше, а онда уплашено јурнуше према оближњем кућерку налик на колибу.

– Деда! – узвикне први чим стиже до човека кратке беле браде, који се појави на вратима малог пастирског станишта. – Деда, грми из ведра неба!

Човек без журбе искрене главу удесно па наслони леви длан на ухо. Претећи потмули хук све више се приближавао.

– Не бојте се, децо – рече мирно. – Није то грмљавина. Затим још мало ослушне па закључи:

– То је хук силне војске у покрету. Мора да је краљ Милутин кренуо на Скопље...

Не прође дуго кад се на друму подно планине појави тамна дугачка скупина, која је напредовала попут огромног олујног облака ношеног снажним ветром. Пред очима пастира, шћућурених у жбуњу наврх брежуљка, појавише се моћни српски коњаници. Наступају у савршеном поретку, који не ремети велика журба. Не прича се, узалуд, да хитају брже од погледа. – Богме, не бих волео да сам сад у граду – промрмља стари пастир гладећи браду дланом...

У истом тренутку, византијски намесник Одријан Котар, неприкосновени господар Скопља, стајао је на високом бедему добро утврђеног града. Био је савршено миран, погледа упртог у даљину.

– Звали сте ме, господару – обрати му се заповедник одбране, који се управо попео стрмим степеништем које савија уз кулу.

– Милутин се приближава – рече Одријан не спуштајући поглед. – Какви су нам изгледи?

Упитани набора чело, кратко промисли, па рече:

– Имамо две могућности. Прва је да се боримо до последњег и изгубимо град...

– А друга?

Човек несигурно подиже поглед:

– Не знам хоће ли вам се допасти господару, али понекад је боље изгубити град, а сачувати себе...

Тихо изговорену мисао не стиже да саопшти до краја, пошто му се глас стопи са грмљавином која се претећи

приближавала. Зидине града почеше да дрхте као да се и саме плаше за своју судбину. Према њима се из даљине ваљао претећи црни талас, који је, попут какве страшне природне непогоде, намерио да однесе све пред собом. Прште земља и камен под копитима снажних коња, увежбаних да газе у исти мах...

На пространој заравни пред градом, Милутин подиже руку и повуче узде себи. Моћни краљев дорат застаде истог трену, а то, истовремено, учинише и остали. Зачу се неколико полугласних наредби, копање копита о тле, понеко рзање, а онда наста потпуни мук. После неколико тренутака краљ баца поглед на једну, а онда на другу страну, и прекаљени ратници, добро увежбани, спремни да изврше сва наређења, почеше да се распоређују за напад. Чинили су то мирно, без шума, рекло би се, пазе да неког не пробуде. За тили час сви беху на својим местима.

Тада млади племићи Новак Гребострек и Стојан Оливер први приступе краљу и помогну му да сјаше. Милутин, наиме, никад није издавао наређења са коња. Волео је, за срећу или из навике, да у таквим приликама чврсто стоји на земљи.

Држећи руке за леђима, коракну неколико пута леводесно, као да размишља, затим застане, одмери градске зидине, подбочи се левом, а десну испружи показујући куда треба кренути. Сви су нестрпљиво ишчекивали добро знану наредбу коју је изговарао громким гласом:

– Руууши...

Овога пута не стиже да заврши омиљену реченицу. Градска капија се бучно отвори, па кроз њу изјури коњаник носећи белу заставу.

– Ови се већ предају! – гунђао је стотинар Врагољуб Чутурило.

– Ништа од борбе, штета! – мрштио се ратник Оркан.

– Ваше високо краљевство, вратите се у седло – замоли Новак Гребострек плашећи се какве преваре. Милутин прихвати савет, а Новак и Стојан стадоше испред дората са исуканим мачевима.

Опрезност је у оваквим приликама увек потребна, али овога пута беше сувишна. За коњаником изиђоше три девојке, које су носиле хлеб и со на свиленим јастуцима, а за њима ненаоружане велможе на челу са Одријаном, који клекну пред краљем и испружи кључеве од града.

Тако је Скопље освојено.

Зачудо, Милутинови ратници остадоше мрзовољни. Какво је то освајање без иједне пуштене стреле, без срушеног зида, без звекета мачева и копаља, без јеке топуза. У свима остаде нагомилана силна неистрошена снага, па и у самом краљу, који не изговори до краја своју чувену наредбу.

Ипак, умиривала их је помисао да све ово не може дуго трајати. Краљ је одредио само ноћ одмора и за следеће јутро заказао савет ратних старешина.

2.

Царски немири

Рушиии Цариииград! – одјекивао је снажни глас краља Милутина, који је разбарушен, повијен, раширених ногу и испружене десне руке стајао пред зидинама старог града. Византијски цар Андроник Други са стрепњом је посматрао призор. Одавно он очекује ову сцену, чује бучни топот српских јахача, који нагоне коње да грабе у исти мах, уживајући што тиме изазивају самртни страх противника. Андронику је целе ноћи одјекивао у свести тај топот, који се као црни облак ваља низ тле, журећи према византијској престоници.

– Одлази! Одлази, Милутине! – викну Андроник. – Никад Варош неће бити твоја! – Становници Цариграда су уз име сваког града додавали реч „варош“. Тако су постојали Варош Скопље, Варош Трново, Варош Солун, Варош Београд, а један једини, њихов град, најважнији и најлепши, могао је да се зове само Варош. Кад кажете ту реч, знало се да мислите на Цариград.

– Одлази, не изазивај ме, иначе ћеш лоше проћи...

– Андрониче – позва га уплашено супруга Ирина Јоланда. – Опет имаш ноћне море – додаде стављајући му длан на ознојено чело.

Цар Византије се усправи у постељи и одахну.

– Ружно сам сањао – промрмља.

– Значи, опет Милутина – забринуто ће Ирина. – Он је постао твој најружнији сан, изгледа.

– Стајао је доле чупав, брадат, прљав, одвратан. Ма дође ми да дограбим мач и да га лично, једном заувек, отерам и из снова и са овога света.

– Ти? Милутина? – разрогачи Ирина своје крупне плаве очи. – Ма прођи се таквих мисли, Андрониче. Пиши своје песме и филозофске расправе, мани се мача. То је за простак!

Андроник погледа супругу тужним погледом.

– Ништа друго не зна него да черупа Византију. Како му се прохте навали и узме нам понешто. Мора бити да постоји начин да му дођемо главе.

– Ето, тај млади војсковођа, Главас, лепо напредује. Побеђује Турке. Можда га треба окренути Србима. Уосталом, имамо ми сад преча посла – ту царица прислони длан на свој велики стомак.

– Је ли ти добро?

Ирина Јоланда била је друга жена цара Андроника. Ана, мати Михаила Деветог, царевог обожаваног сина и сувладара, рано напусти овај свет. После поновне женидбе, цар доби још два сина, а онда почеше да се нижу непредвиђени догађаји. Два пута царица изгуби бебу, а сад, трећи пут, бринула је да се та зла судба не понови.

– Знаш, она моја висока дворкиња Лесандра нешто ми је озбиљно поверила.

– Шта то? – цареве мисли су већ некуд одлутале. Почело је да свиће, а то је време у које се он предаје дубоким размишљањима.

– Саветује нам да запалимо свеће, исте висине и тежине, испод слика дванаест апостола. Онај под чијом иконом буде најдуже горела, постаће заувек апостол заштитник нашег потомства.

– То су празноверја, Ирина. Ти знаш да сам ја посвећен науци.

– Ништа нам твоја наука није помогла у несрећи. Шта смета да покушамо, то је стари обичај.

3.

Одбрана кућној ираја

РУУУШИ ЗЛЕТОВО!
Милутин је ово наредио на свој познати начин, а његови саборци се, као речна бујица, сјурише на град.

За тили час провалише масивну капију и разлише се, уз бојне покличе, по градским улицама. Браниоци пружише некакав отпор, недовољан да заустави налет српских бораца. На крају, догоди се необична сцена. Богаташи и властела, повучени у задњи део града, схвативши да немају другог решења, отворе малу капију, истрче и разбеже се главом без обзира. Тада Милутин нареди својим витезовима да не јуришају за њима.

– Затворите задње двери – рече. – Ко буде желео натраг, мораће посебно да плати.

Видевши да овде нема неког озбиљнијег посла, витез Стојан Оливер, праћен неколицином својих највернијих људи, крену натраг. Кад стигну у центар града, застану изненађено.

– Да се нико није усудио да приђе вратима моје куће!
– махала је мачем девојка у дугој белој хаљини. Стајала је на косини мермерних степеница, пред војницима спремним за напад.

– Војско, стани! – нареди Стојан пре него сјаха.

– Ако сте намерни пљачкању, господине – обрати му се девојка оштро – у кућу можете само преко мене мртве.

– Кад је већ дотле дошло... – насмеја се Стојан и испружи мач.

Девојче је, зачудо, било окретно и добро увежбано баратању оружјем, али врхунски борац Стојан Оливер био је сувише јак за њу. Међутим, била му је бескрајно симпатична, понајвише због испољене храбрости. Па онолики побегоше на мала врата, а она јуначки брани кућни праг. Зато је само одбијао нападе гледајући у њено од напора зајапурено лице, преко кога су летели таласи црне косе.

– Ако погинеш, Стојане, биће то учињено најлепшом руком коју смо видели у свим досадашњим биткама! – наруга се краљ Милутин, који пристиже с пратњом.

Стојан сада пажљивије погледа незнанку. Била је, истински, ванредно лепа.

– Нека сместа престане борба! – нареди Милутин.

Његов витез истог часа спусти мач и измаче се до пристojног одстојања. Девојка замахну још неколико пута узпразно па одустане, схватајући да је борба са бројним, управо придошлим борцима, потпуно бесмислена. Ипак, за сваки случај, држала је мач испред себе.

– Ко сте ви да ми наређујете? – упита пркосно.

Милутин се насмеја:

– Стојане, ако ова лепота девојка одустане од твог даљег убијања, а непријатељство постане разумевање, нека рачуна да ћу јој бити кум.

Па одјаха смејући се.

– Ко је то био? – упита она досадашњег противника са неким необичним поверењем.

– То је Милутин, српски краљ.

– Шта има он мени да се руга... Него, донећу вам моје злато и накит, па да ме, лепо, оставите на миру.

Стојан јој одврати чврстим озбиљним гласом:

– Ништа немојте доносити. Срби поштују јунаке, а ви то јесте. Зато кућа и све у њој неће бити дирнуто, све остаје ваше.

Затим постави стражу подно степеница и нареди војницима да по цену живота чувају имовину храбре девојке и пође.

– Марице – зачу се изнемогао стар глас из куће. – Треба ли ти помоћ, кћери?

– Буди без бриге, оче, овде је све у реду – одговори она гледајући за својим малопређашњим противником.

– Стојане – позва показујући да је, зачудо, упамтила како је краљ ословио свог витеза.

Овај се окрену.

– Зашто би краљ хтео да ми буде кум?

– Он је то само предложио. Рецимо, ако одлучите да се удате за мене.

Тада дојаха Новак Гребострек.

СИМОНИДА

– Милутин те је поставио за заповедника вароши. Значи, остајеш, а ми настављамо према Пологу.

– Стојане – опет ће девојка, која је, изгледа, желела да ствар истера на чистину. – Зашто би вас краљ толико поштовао? Па ви сте обичан насилник!

– Не, лепотице – одговори у име окривљеног Новак. – Он не може бити насилник. По нашим обичајима, заповедник града постаје војвода.

4.

Дворска и група узбуђења

У КАПЕЛИ ПОДИГНУТОЈ УЗ сам царски двор горело је равномерно дванаест великих свећа. Пламенови су подрхтавали, као да играју уз песму дванаест младих монаха, који су певали лепим уједначеним гласовима. Песма се ширила преко царског дворишта, између дрвећа, стизала до главног градског трга и враћала се у палату чији су прозори широм отворени.

За дугим столом, на средини Дворане златних стубова, која цару служи за размишљање и разговоре са важним људима, седело их је петоро: Андроник Други, помало нервозан и намрштен пошто је царица била пред порођајем, затим његов близак пријатељ мудри Теодор Метохит, државни секретар Нићифор Хумн, писац Максим Плануд и професор књижевности Григорије Кипарски. Овај скуп представљао је сами врх памети, знања, културе и уметности читаве Византије. Пријатељи су дошли на двор да се нађу уз цара Андроника у овом за њега тешком и озбиљном тренутку. Сматрали су да га не треба остављати самог,

пошто је ранијих година, када је царица два пута остала без принове, цар западао у тешка стања, остављајући утисак човека који помишља на најгоре.

– Младићи истински лепо певају – рече професор Григорије. – Неколицина их је код мене на студијама и могу вам рећи да много обећавају.

Максим наћули уши па проговори озбиљно, готово забринуто:

– Чини ми се да су остали без једног гласа...

– Значи да се нека од свећа угасила – закључи Нићифор Хумн, а онда, видевши да се цар мршти, додаде добродушно: – Знаш, драги Андрониче, да ви пре свега верујете у науку, али ни народно предање не треба избегавати.

– Слажем се – одврати цар Андроник безвољно. – Уосталом, то је Ирина жеља, па нека буде како буде.

Затим се и он нагне ослушкујући.

– Чини се да је још један глас утихнуо.

Уз гашење неке свеће престајао би да пева један од монаха, тако су сви чули колико је још преостало апостола, могућих заштитника будућег принца или принцезе.

5.

ПОШТО ЈЕ ОБИШАО улице и тргове, поставио страже на кулама и одредио нове стражаре на градским капијама, Стојан Оливер се врати кући пред којом је имао двобој са девојком. Пошто закуца, изнутра допре слаб старачки глас:

– Уђите, поштовани војводо.

У пространој, лепо намештеној и чистој соби Стојан затече старца прилично оронулог, опуштених танких руку, док су му колена била утопљена вуненим прекривачем. Седео је на широкој, богато резбареној столици високог наслона.

– Одморите се – понуди домаћин пружајући руку према удобном седишту преко пута његовог.

Стојан Оливер прихвати понуду не скидајући поглед са старца. Могао се заклети да га је негде, бар једном, видео, знатно млађег лика, али црте се још увек могу препознати.

Као да му је прочитао мисли, овај проговори:

– Некад сам и ја био заповедник града Злетова. Ех, била су то лепа давна времена.

Стојан поново напрегну памћење не би ли се присетио старчевог имена, кад га из размишљања трже Марица, која уђе доносећи велики сребрни послужавник.

– Послужење за победника – рече са осмехом.

– Молим вас, немојте ме тако звати...

Новопостали војвода устаде, погледа девојку и притом изгуби дах. Сада је своју разбарушену косу савила у дугу плетеницу, лице јој се боље видело, образи заруменели, а онај ратоборни став заменио је гибак одмерен корак. Укратко, била је најлепше створење које је Стојан досада видео.

Кад ли је пре примети онај невероватни краљ Милутин? Сред борбеног жара, на челу војске, са исуканим мачем, распоређује витезове, виче „Руши...“, а уз све стиже да осмотри и лепе девојке.

Стојан захвати кашичицу меда, попи гутљај хладне воде, рече да је свратио само да упита треба ли им што, па оде правдајући се тиме што има још много посла. Војвода је, уствари, тражио одступницу, што би народ, једноставније, казао – побегао са лица места, пошто му се, изненада, завртело у глави.

– Је ли могуће да је краљ баш онако рекао? – упита старац кћи после неког времена.

– Својим ушима сам чула, оче – одговори она одсутно, погледа још увек упртог за одлазећим, чији су крупни кораци звонили низ улицу. – Само, шта вреди то што кра-

љеви причају ако се не зна за ким момково срце чезне – закључи мудро, не спомињући питање сопственог срца, које је снажно куцало све време сусрета са Стојаном.

– Богами, кћери, вреди краља понекад и послушати, макар био и освајач. – Онда још мало поћути па погледа Марицу очима које су сијале: – Баш као што понекад вреди изгубити град да би се добила наклоност ваљаног војводе...